

fries leerhuis

Olterterperkring

cursusjaar 2022-2023

leeswijzer inhaal cursus B

thema: ***Filosofen aan het Woord***

cursusjaar 2022-2023

leeswijzer inhaal cursus B

thema:

‘Filosofen aan het Woord’

Woord vooraf

In deze leeswijzer van vindt u achtergrondinformatie bij de verschillende onderwerpen van inhaalcurcus B | 2022-2023, met als overkoepelend thema:

Filosofen aan het Woord

De teksten zijn door de inleiders zelf geschreven of zijn door hen aanbevolen artikelen uit tijdschriften of boeken. De teksten hebben daarbij echter wel een eigen lay-out gekregen.

Voor de gezamenlijke bijeenkomsten wordt naar de annotaties in het programmaboekje verwezen.

Op de website van de Olterterperkring vindt u het programmaboekje en de gehele leeswijzer.

Dat de leeswijzer een goed functie mag hebben.

Piet Wouda

(voorzitter Olterterperkring)

Inhoudsopgave

6 31 oktober 2022 **'De droom van de Bergrede en de droom van Plato'**
AANVANG: 19.30 UUR!

Tekst: 'De droom van de Bergrede' e.a.

10 28 november 2022 **'Schopenhauer en Jezus: een confrontatie'**
over lijden, autonomie en de zin van het leven

Tekst: *Vrolijke zwaarmoedigheid*, Jan Preij, Friesch Dagblad 29 februari 2020

Drs. Alex van Heusden, bijbelwetenschapper en studierecretaris van
‘De Nieuwe Liefde’ te Amsterdam

Tekst: De droom van de Bergrede en de droom van Plato

De droom van de Bergrede en de droom van Plato

Devariem/Dit zijn de woorden/Deuteronomium

- 34:1 Mozes ging opwaarts uit de steppen van Moab
naar de berg Nebo, hoofd van het Pisgagebergte,
tegenover Jericho.
JHWH toonde hem heel het land van Gilead tot Dan,
2 heel Naftali, het land van Efraïm en Manasse
en heel het land van Juda tot aan de zee daarachter,
3 het zuidland en de omstreek,
de vallei van Jericho, de Palmenstad, tot aan Zoar.
4 JHWH sprak tot hem:
Dit is het land
dat ik gezworen heb aan Abraham, aan Izaäk en aan Jakob toen ik sprak:
‘Aan jouw nageslacht zal ik het geven.’
Ik heb het jou laten zien met eigen ogen,
maar jij zult daarheen niet oversteken.
- 5 Toen stierf Mozes, de dienstknecht van JHWH, daar, in het land Moab,
bij monde van JHWH.
6 Hij begroef hem in de vallei tegenover Bet Peor in het land Moab.
Niemand weet waar zijn graf is tot op vandaag.
7 Mozes was honderd en twintig jaar toen hij stierf,
zijn ogen waren nog helder, zijn levenskracht nog ongebroken.
8 De kinderen van Israël beweenden Mozes in de steppen van Moab, dertig dagen -
zo werden de dagen van rouw om Mozes voltooid.
9 Jozua, de zoon van Nun, was vol van geest en wijsheid
want Mozes had zijn handen op hem gelegd.
Zij hoorden naar hem, de kinderen van Israël,
en deden zoals JHWH aan Mozes had opgedragen.
10 Nooit meer is in Israël een profeet als Mozes opgestaan
die JHWH kende van aangezicht tot aangezicht -
11 denk maar aan alle tekenen en kunsten
die JHWH hem deed volbrengen in het land Egypte
aan Farao, aan al zijn dienstknechten, aan heel zijn land;
12 herinner je de sterke hand
en al het ontzagwekkende grote
dat Mozes gedaan heeft voor de ogen van heel Israël.

Vertaling: Huub Oosterhuis en Alex van Heusden

Evangelie van Matteüs

Hoofdstuk 5

- 1 Toen hij de menigten zag,
ging hij opwaarts, de berg op,
en toen hij was gaan zitten,
kwamen zijn leerlingen bij hem.
- 2 En hij opende zijn mond en onderrichtte hen:
- 3 Gelukkig de armen die de geest toebehoren
want van hen is het koninkrijk der hemelen.

Hoofdstuk 6

- 1 Wees op je hoede,
dat je geen gerechtigheid volbrengt
voor het aangezicht van de mensen
om door hen gezien te worden
want dan zul je geen loon ontvangen van je vader in de hemelen.
- 2 Als je barmhartig bent,
bazuin het niet voor je uit
zoals de komedianten doen
in de synagogen en in de stegen
om door de mensen te worden geëerd.
Voorwaar - ik zeg jullie:
zij hebben hun loon al ontvangen.
- 3 Als je barmhartig bent,
laat je linkerhand niet weten
wat je rechterhand doet
- 4 zodat je barmhartig bent in het verborgene.
En je vader die in het verborgene ziet,
zal het je vergoeden.
- 5 En als je bidt,
zul je niet zijn als de komedianten
want zij houden ervan in de synagogen en op de hoeken van de straten
te staan bidden
om zich aan de mensen te vertonen.
Voorwaar - ik zeg jullie:
zij hebben hun loon al ontvangen.
- 6 Maar als je bidt,
ga dan naar je binnenkamer,
sluit je deur
en bid tot je vader in het verborgene.
En je vader die in het verborgene ziet,
zal het je vergoeden.
- 7 Als je bidt,
ga dan niet eindeloos wauwelen
zoals de volkeren doen
want zij denken dat zij door hun veelheid van woorden
zullen worden verhoord.

- 8 Doe niet zoals zij
want jullie vader weet wat je nodig hebt
nog vóór je hem vraagt.
- 9 Daarom moeten jullie zo bidden:
- Onze vader, die in de hemelen,
uw naam worde geheiligd,
10 uw koninkrijk kome,
uw wil geschiede
zoals in de hemel, zo ook op de aarde.
- 11 Geef ons vandaag ons brood voor de dag van morgen.
12 Vergeef ons onze schulden
zoals ook wij onze schuldenaars vergeven.
- 13 En leid ons niet in beproeving,
maar verlos ons van het kwade.
- 14 Want als jullie de mensen hun ontrouw vergeven,
zal jullie hemelse vader ook jullie vergeven.
- 15 Maar als jullie de mensen niet vergeven,
zal jullie hemelse vader ook jullie je ontrouw niet vergeven.

Hoofdstuk 7

- 15 Wees op je hoede voor de zogenaamde profeten.
In schaapskleren komen ze naar jullie toe,
maar van binnen zijn het roofzuchtige wolven.
- 16 Aan hun vruchten zult gij ze herkennen.
Men verzamelt toch geen druiven van doornstruiken
of vijgen van distels?
- 17 Zo brengt elke goede boom mooie vruchten voort
maar de rotte boom slechte vruchten voort.
- 18 Want een goede boom kan geen slechte vruchten voortbrengen
en geen rotte boom mooie vruchten.
- 19 Elke boom die geen mooie vrucht voortbrengt
zal worden omgehakt en in het vuur geworpen.
- 20 Dus aan hun vruchten zult gij ze herkennen.
- 21 Niet ieder die tot mij zegt 'Heer, heer'
zal het koninkrijk der hemelen binnengaan,
maar wie de wil doet van mijn vader in de hemelen.
- 22 Velen zullen die dag tot mij zeggen:
'Heer, heer,
hebben wij niet met jouw naam geprofeteerd,
hebben wij niet met jouw naam demonen uitgeworpen,
hebben wij niet met jouw naam vele krachtige daden verricht?'
- 23 Maar dan zal ik hun belijden:
ik heb jullie nooit gekend.
Ga weg van mij,
jullie die je vergrijpen aan de Thora.

- 24 Allen die mijn woorden horen en doen
lijken op een verstandig mens
die zijn huis bouwde op de rots.
- 25 De regen daalde neer, de rivieren kwamen, stormen staken op
en sloegen tegen dat huis.
Maar het stortte niet in
omdat het op de rots was gegrondvest.
- 26 En allen die mijn woorden horen en niet doen
lijken op een dwaas mens
die zijn huis op zand bouwde.
- 27 De regen daalde neer, de rivieren kwamen, stormen staken op
en sloegen tegen dat huis.
Het stortte in en zijn val was groot.
- 28 En het geschiedde
nadat Jezus deze woorden ten einde toe gesproken had:
de menigte was ontsteld over zijn onderricht
- 29 want hij onderrichtte hen als iemand met volmacht
en niet als hun Schriftgeleerden.

Vertaling: Alex van Heusden

Plato (427-347 v.Chr.), De staat VII.5 | 7a

Verklaring van de allegorie van de grot, dialoog tussen Socrates en Glauco, Plato's broer

Dit beeld nu, mijn beste Glauco, moet je in zijn geheel toepassen op wat we hiervoor zeiden. Daarvoor moet je de zichtbaar-waarneembare wereld gelijkstellen met het verblijf in de gevangenis, het licht van het vuur daarin met de kracht van de zon. Wil je dan ook de tocht naar boven en de aanblik van de dingen daar gelijkstellen met de opstijging van de ziel naar de verstandelijk-kenbare wereld, dan zul je niet ver weg blijven van wat ik althans vertrouw dat waar is, omdat je er toch zo op uit bent dat te vernemen. Of het inderdaad waar is, dat weet god. Mijn overtuiging is in elk geval dat in de wereld van het kenbare de Idee van het Goede het laatst van al en slechts met moeite gezien wordt. Heeft men haar echter eenmaal gezien, dan moet men concluderen dat zij klaarblijkelijk in alles de oorzaak is van al wat goed en mooi is, daar zij in de zichtbare wereld het licht en de meester van het licht <de zon> baart, en in de kenbare wereld - waar zij zelf de meesteres is - waarheid en verstand bezorgt. En dan moet men ook concluderen dat men haar zowel in het privébestaan als in het openbare leven moet zien, indien men wijs wil handelen.

Uit: *De uitgelezen Plato*. Ingeleid en toegelicht door Jos Decorte, Lannoo/Boom; vertaling Xavier De Win

Philo van Alexandrië (20 v.Chr.-50 n.Chr.), Questiones et solutiones in Genesim/Vragen en antwoorden bij Genesis 4.167

[...] zij [de Griekse wijsgeren] hebben hun opvattingen omtrent deugdzaamheid rechtstreeks ontvangen van Mozes als van een bron.

Drs. Jan Prij, filosoof, econoom en lekenpreker

Tekst: *Vrolijke zwaarmoedigheid*, Jan Preij, Friesch Dagblad 29 februari 2020

24 Essay

FrieschDagblad
Zaterdag 29 februari 2020

Vrolijke zwaarmoedigheden in de lijdentijd

We mogen best streven naar geluk, als we dat streven maar met een flinke korrel zout nemen omdat ongeluk en lijden nu eenmaal bij het leven horen. Zulke ontzuisterende geluiden van hedendaagse zielenknijpers en van oude en nieuwe filosofen leren ons te lachen om onszelf en onze eigen dadendrang. Vooral de duistere kijk van Arthur Schopenhauer kan ons daarbij inspireren in de lijdentijd. Een flinke dosis Schopenhauer op zijn tijd is nuttig tegengif voor de overspannen samenleving.

Niets is zo onbarmhartig als het ontkennen van gebrek, ongeluk en pijn als grondtrek van het leven. Niets is zo deprimerend als de optimistische neiging te doen alsof alles mogelijk is

We moeten deze uitspraak niet begrijpen in termen van goed of kwaad. Als morele uitspraak draait ze uit op een onzinnig verbod om te genieten. Wanneer we haar evenwel beschouwen als een uitspraak over de aard van de menselijke conditie, schuilt er veel waarheid in.

Het inzicht dat leven ten diepste door gebrek en lijden getekend is, vormt een uitstekend voorbeeld van wat ik vrolijke zwaarmoedigheden noem. Het vrolijke van deze constatering is dat leven met beperkingen blijkbaar hoort en niet iets is wat met alle geweld bestreden moet worden. Dit geldt vooral voor onze eigen beperkingen waar we immers bij uitstek niet aan kunnen ontsnappen. Juist wanneer we die kennen en aanvaarden, kunnen we het leven accepteren zoals het op onzinnige wijze op ons afkomt.

Want, aldus Schopenhauer in *De kunst van het gelukkig zijn*, 'zoals de vis zich alleen in het water, de vogel zich alleen in de lucht en de mol zich alleen onder de aarde thuis voelt, zo voelt ieder mens zich slechts thuis in de hem passende atmosfeer'.

Het gaat er volgens hem om de beperktheid van je eigen domein te kennen, omdat dat het ongeluk minder houvast geeft. Niets is zo onbarmhartig als het ontkennen van gebrek, ongeluk en pijn als grondtrek van het leven. Niets is zo deprimerend als de optimistische neiging te doen alsof alles mogelijk is.

Het is veelzeggend dat volgens de (melancholieke) filosofe Hannah Arendt de uitspraak 'alles is mogelijk' het programma van alle totalitaire systemen samenvat. Niets is zo gevaarlijk als de als paradijselijk voorgestelde waan dat we via manipulatie van natuur, mens en samenleving de hemel op aarde kunnen vestigen.

Onzinnige jacht naar geluk

Het spreekt vanzelf dat Schopenhauer het moderne streven naar geluk voor onzinnig en illusoir houdt. 'Ons zweven voortdurend bedrieglijke beelden van een gedroomd, onbestemd geluk in grillig gekozen vormen voor ogen en we zoeken vergeefs naar hun oerbeeld', schrijft hij in *De kunst om gelukkig te zijn*. In feite gaan we volgens hem in allerlei vormen van fictief geluk op de loop voor de confrontatie met onze woede, het verdriet en de angst die aan het eigen toevallige bestaan vastkleeft.

We denken dat het verwerven van goederen of het realiseren van plannen ons gelukkig zal maken. We schaven wanhopig aan ons karakter in de ijdele hoop beter in de smaak te vallen, gevangen in de treurige slavernij van het oordeel van anderen. We wachten op het geluk van de ware liefde alsof er iemand zou zijn die als het perfecte verlengstuk van het eigen ik zou kunnen dienen.

'We zoeken veeleer voor de nooit van ons wijkende pijn een op zich staande oorzaak buiten ons, als ging het om een excuus, net zoals de vrije mens zich een afgod vormt om een heer te hebben.' Schopenhauer raakt hier aan een filosofisch thema dat als 'de last van de vrijheid' bekend staat. Het hoort bij het moderne besef dat er geen enkel houvast buiten onszelf bestaat op grond waarvan we onze eigen keuzes kunnen maken.

De last van de vrijheid en het daarbij behorende moderne besef van grondeloosheid van het bestaan is op geniaal wanhopige wijze verbeeld door Friedrich Nietzsche in zijn tekst over de 'dood van God'. Bij Jean-Paul Sartre verschijnt de last van de vrijheid op de meest beklemmende wijze met het bijna ondraaglijke gewicht van de walging. Bij Nietzsche en Sartre komen de last van de vrijheid op dramatische en beklemmende wijze naar voren, maar uiteindelijk meenden zij dat ze was op te lossen door de heroïek van de daad en in een strijd voor 'echte' vrijheid.

Naast de geschriften van Schopenhauer komt deze dadendrang lachwekkend over. Bij hem lost de last van de vrijheid zich op in afstandelijke beschouwingen waarin de absurditeit van het levenstheater wordt beschreven. Zoals in de grandioze opening van zijn tweede deel van *De wereld als wil en voorstelling*, waarin hij de aarde plaatst in een oneindige ruimte van talloze bollen en schetst als 'van binnen heet met een gestolde koude korst bedekt (...) waarop een schimmellaag levende en kennende wezens heeft voortgebracht'.

Vanuit zo'n perspectief kan over het gewichtigdoen-rijge leven in de 'schimmellaag' nauwelijks anders dan met ironie of scherts worden gesproken. Het is dan mogelijk ontspannen te leven en te ontsnappen aan de fatale dadendrang om onszelf en de wereld te verbeteren.

Doen alsof

Het is op zich al komisch dat iemand die het eigenlijk allemaal maar niets vindt, zich waagt aan het schrijven van de kunst van het geluk. De filosoof Rüdiger Safranski beschrijft deze pragmatische levenshouding aldus in zijn biografie *Arthur Schopenhauer: de woelige jaren*: 'Laten we eens doen of het leven de moeite waard is, hoe zou men het dan moeten leiden om er het bereikbare optimum aan geluk uit te halen?' Hij zet dus 'aan tot een houding van het 'alsof'; tegenwoordig betekent dat: „Je hebt geen kans, maar gebruik haar!”

Volgens Schopenhauer speelt de komedie van het zoeken naar geluk zich af in drie dimensies: het eigen zijn, het hebben en het gelden. Wanneer we het geluk van 'het gelden' verwachten (de weerspiegeling van mijn bestaan in de ogen van anderen) bouwen we op drijfzand. Het 'hebben' verschaft ons comfort en bescherming maar wanneer we het geluk daarvan verwachten zal 'het hebben' ons bezitten.

Het hoogst haalbare geluk bestaat in een afstand houden tot het leven, in een terugtocht waarin we onszelf terugvinden en ontdekken wie we eigenlijk zijn. Wanneer we doen alsof het leven zin heeft, kunnen we in de aandacht waarmee we zaken aanpakken die bij onszelf passen, het lijden op aanvaardbare wijze opschorten.

Wanneer we bovendien onze verlangens matigen, dienen we daarmee onze geestelijke en lichamelijke gezondheid, en dat is de best mogelijke gesteldheid om in deze absurde wereld toch met een zekere opgewektheid door het leven te gaan. Schopenhauers nietigheidsverklaring van het leven levert vrolijke levensfilosofie op, in de ware geest van de lijdentijd.

Goddelijke heelheid

In mijn optiek is een flinke dosis Schopenhauer op zijn tijd nuttig tegengif voor de overspannen samenleving. Het afstand nemen van deze 'tekenen des tijds' past goed bij het verblijf in de woestijn en in de lijdentijd. Alleen in aanraking met de gebrokenheid van het bestaan kunnen we iets van goddelijke heelheid ervaren.

Wanneer we bovendien onze verlangens matigen, dienen we daarmee onze geestelijke en lichamelijke gezondheid, en dat is de best mogelijke gesteldheid om in deze absurde wereld toch met een zekere opgewektheid door het leven te gaan

Maar zo zou een logische tegenwerping kunnen luiden: zo'n houding van onthechting en voortdurende relativering, is dat nu werkelijk vol te houden? Misschien is ook hier sprake van een paradoxale situatie. Schopenhauer, die in de grond van de zaak het leven lijden vindt, neemt het lijden niet serieus genoeg door het zoveel mogelijk op afstand te willen houden.

Ook hier zijn zaligmakender omkeringen mogelijk. Maar dan meer in de geest van de moderne Tsjechische priester, zielzorger en filosoof Tomáš Halík in zijn boek *Raak de wonden aan*. Hij stelt: 'Alleen als we niet onverschillig blijven voor de wonden van anderen en van onszelf kunnen we bevrijd worden en meer mens worden. Alleen in aanraking met de gebrokenheid van het bestaan kunnen we iets van goddelijke heelheid ervaren. Alleen als we het lijden omarmen als iets wat echt bij het leven hoort, kunnen we lijden verlichten en is er nieuw leven mogelijk.'

Jan Prij

Jan Prij is filosoof, econoom, lekenpreker en publicist. Ook is hij redactiesecretaris van het politiek-wetenschappelijk kwartaalblad *Christen Democratische Verkenningen*.